

ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ВІЗАНТІЇ З ДЕРЖАВАМИ МУСУЛЬМАНСЬКОГО СВІТУ В ДОБУ САМОСТІЙНОГО ПРАВЛІННЯ КОНСТАНТИНА VII БАГРЯНОРОДНОГО (945–959)

Статтю присвячено відносинам Візантії з мусульманським світом у середині X ст. Дослідження базується на свідченнях творів Константина VII Багрянородного та мусульманських джерел. Автор вважає, що міжнародні відносини цієї доби можна розглядати як систему. Ця система базувалась на певних принципах і традиціях, мала власну ієрархію. Серед принципів системи слід відзначити васалітет, нерівний характер зв'язків, прагнення до універсальної влади з боку низки учасників міжнародних відносин. На цих принципах базувались відносини Візантії з державами мусульманського світу.

Ключові слова: міжнародні відносини; Аббасиди; халіфат; Іхшидиди; емірат Хамданідів; Книга церемоній.

Протягом раннього середньовіччя протистояння Візантії з мусульманськими державами значно визначало характер міжнародних відносин у Середземномор'ї та впливало на становище в сусідніх регіонах. У VII–VIII ст. мусульманський світ являв собою єдиний політичний організм, який об'єднувала влада політичного й духовного лідера – халіфа, і для Візантії протистояння з халіфатом перетворювалось на боротьбу за виживання. Однак вже в IX ст. позначається поступове послаблення політичної єдності мусульманського світу, що дозволяє Візантійській імперії змінити ситуацію в двосторонніх відносинах на свою користь. Уже в X ст. Візантія виявилась спроможною чинити успішний військовий тиск на мусульманські держави, розширюючи зону власного впливу. Певним переламним етапом, коли окреслилась перевага ромейської імперії, стали часи правління імператора Константина VII (945–959).

Характер візантійсько-мусульманського протистояння неодноразово розглядався в працях візантиністів [6; 12; 15; 21]. Дослідженням біографії та політики Константина VII

Багрянородного займався відомий філософ та історик А. Тойнбі [20]. Особливої уваги заслуговує праця О. О. Васильєва «Візантія і араби» [4], у якій автор використовує широке коло арабських джерел. Серед арабістів окремі аспекти відносин Візантії з державами мусульманського світу розглядали А. Мюллер, Ходжсон, Грюнебаум, Х. Кеннеді та інші [5; 7; 10; 16]. Незважаючи на значну увагу, що приділялась міжнародним відносинам у середині X ст. в перелічених працях, вони не розглядались як єдина система, що було б цілком логічно, враховуючи сучасний рівень розробки поняття «система» в теорії міжнародних відносин [17]. Отже, завданням нашого дослідження є комплексний аналіз політичних зв'язків Візантії та держав мусульманського світу в середині X ст.

Доба Константина VII Багрянородного характеризувалась низкою особливостей як у зовнішній, так і внутрішній політиці Візантії. Сам Константин зайняв імператорський трон невдовзі після смерті батька Лева VI Філософа (886–912) та дядька Александра (912–913) у семирічному віці. Однак уже в 921 р. його

офіційним старшим співправителем стає Роман I Лакапін (921–944), який у 921–924 рр. коронував трьох своїх синів. Отже, протягом понад два десятиліття Константин VII був одним із п'яти імператорів, які одночасно займали трон у Константинополі [12, с. 344–345].

Самостійне правління Константина VII розпочалось тільки в 945 р. після поступового усунення від влади Лакапінідів. Новим співправителем імператора до його смерті в 959 р. стає син Роман II. До часів сумісного правління Константина VII разом із сином слід віднести появу двох його творів – «Про управління імперією» та «Про церемонії візантійського двору» (далі – «Про церемонії») [8; 18], у яких імператор зібрав і систематизував практичний матеріал із зовнішньої політики. Перший твір батько адресував безпосередньо синові в ролі підручника із зовнішньої політики, а другий містив матеріали щодо прийому посольств, правил листування. Вважається, що трактат «Про управління імперією», було написано в 948–952 рр. [3, с. 96–97], а трактат «Про церемонії», крім того, надає низку матеріалів, що стосуються доби правління Никифора II Фоки (963–969) [19, с. 595–597].

Унікальні свідчення Константина VII дозволяють проаналізувати міжнародні відносини середини X ст. як систему. Своєрідний перелік елементів (акторів) ранньосередньовічної системи міжнародних відносин наводиться в 48-й главі II книги трактату «Про церемонії» у вигляді вступних частин листів, які відправляв візантійський імператор, із титулами адресатів (акторів). Учасники міжнародних відносин (елементи системи, актори), згідно з трактатом, не тільки світські правителі, але й духовні владики (римський папа, патріархи).

Характер елементів відрізняє міжнародну систему, описану Константином VII, від Вестфальської, яку в класичній парадигмі теорії міжнародних відносин вважали першою з існуючих [14, с. 22–25]. Вестфальська система поставила національну державу на місце основного актора міжнародних відносин, коло ж учасників подібної системи в ранньому

середньовіччі не було настільки однорідним. Ранньосередньовічна система характеризувалась ієрархією учасників, яка, згідно, наприклад, із трактатом «Про церемонії», відображалась у титулах адресатів листів візантійських імператорів і вартості золотої печатки, якою скріплювались ці листи.

Важливою характеристикою міжнародних відносин раннього середньовіччя є наявність держав, правителі яких претендували на універсальну владу. До таких правителів належав і візантійський імператор. Так, Константин VII, повчаючи свого сина Романа II, стверджував, що він як імператор повинен «підклучатись про спасіння усіх і правити і керувати світовим кораблем» [8, с. 36–37]. Протягом століть претензії правителів Константинополя стикались зі схожими концепціями універсальної влади з боку арабських халіфів та франкських імператорів. Однак у першій половині – середині X ст. конкуренти Візантії переживали складні часи.

На Заході самостійне правління Константина VII Багрянородного співпало з перехідним періодом між кінцем існування імперії Каролінгів і виникненням її спадкоємиці – імперії Оттонів. Прийняття Карлом Великим імператорського титулу у 800 р. викликало загострення у відносинах Франкської держави та Візантії. Від початку Константинополь відмовився визнавати цей титул за західними правителями, а з 812 р. визнав, але з певними обмеженнями. З 871 р. візантійська дипломатія визнавала за західними монархами тільки титул «ріг», який походить від латинського «rex» (король). У 887 р. після усунення від влади західного імператора Карла III Товстого та смерті Арнульфа Каринтійського імператорська корона більше не поверталась представникам родини Каролінгів. На титул імператора Заходу претендували представники окремих аристократичних родин. Серед них герцоги Сполето-Гвідо (891–894) та Ламберт (892–898), король Бургундії Людовик III Незрячий (901–905) і маркграф Фріулі Беренгар I (916–924), які вели боротьбу за контроль над королівством Італія. Після за-

гибелі Беренгара I в 924 р. і до коронації Оттона I в 961 р. на Заході не існувало претендентів на імператорський титул.

Для періоду, який ми розглядаємо, також характерним є суттєве послаблення авторитету римських пап. Отже, у Західній Європі середину X ст. можна визначити як період дезінтеграції та відсутності політичних центрів, що реально претендують на універсалістську владу.

Схожі процеси відбуваються й у мусульманському світі, де Багдадський халіфат під владою династії Аббасидів переживає період політичного занепаду та розпаду. Ці процеси розпочались ще тоді, коли в 756 р. фактично незалежним від Багдада став Кордовський емірат, і посилювались протягом IX ст. Після недовгої стабілізації на межі IX–X ст. ослаблення халіфату стає незворотним за часів правління ал-Муктадіра (908–932). Реальна влада цього халіфа обмежувалась впливом наближених до нього осіб і вдалих полководців, таких, наприклад, як євнух Муніса [13, с. 82–83]. Саме за ал-Муктадіра Аббасиди втрачають монополію на халіфську владу. У ці часи засновуються халіфати, альтернативні Багдадському: із претензіями на універсальну владу в Тунісі виступили Фатіміди (910), а в мусульманській Іспанії – Омейяди (929).

Серйозно розхитували політичну ситуацію в мусульманському світі шийтські виступи. У багатьох регіонах мусульманського світу проявляли активність ісмаїліти. Крім Фатімідів, до цього напряму шийтського ісламу належали кармати, які заснували свою державу на аравійському узбережжі Перської затоки. Їхні напади паралізували рух паломницьких караванів до Мекки, а в 930 р. вони пограбували святиню та вивезли «чорний камінь».

Однак рішучого удару по позиціях Аббасидів завдали шийти-імаміти. За часів правління халіфа ал-Муктадіра імамська династія Буїдів взяла під свій контроль значну частину Ірану, а за халіфа ал-Мустакфі (944–946) у 945 р. їхні війська вступили до Багдада. Буїди позбавили Аббасидів світської влади, а ті перетворились на духовних лідерів сунітів.

Отже, Константину VII, який у 945 р. розпочав самостійне правління, довелося враховувати нові політичні реалії на сході. Очевидним стало поглиблення розколу мусульманського світу на сунітську та шийтську частини. Мусульманські емірати, розташовані вздовж візантійських кордонів на Сході, втратили колишні можливості отримання допомоги з різних регіонів ісламського світу – Дар-аль-Іслам. Зникла відносна єдність мусульманських держав перед візантійським наступом. Мусульмани-суніти втратили свій універсалістський центр у Багдаді. Ісламська міжнародна система знаходилась у стані структурної кризи.

Політичні зміни в мусульманському світі знайшли відображення у творі Константина VII «Про управління імперією». Імператор вказує на наявність у його часи трьох халіфатів – Аббасидського, Фатімідського та Омейядського. Він відмічає послаблення позицій Багдада й отримання фактичної незалежності багатьма еміратами (стратегідами) – намісництвами. Так, емірат Африки (територія сучасного Тунісу) стає базою для формування халіфату Фатімідів. Перший за значенням емірат – Персія, або Хорасан, – отримав самостійність, а його правитель, за свідченням Константина VII, проголосив себе халіфом (амермумном) та запевняє, що походив із роду Аліма (тобто Алі ібн Абу Таліба), стверджуючи свою приналежність до шийтів [5, с. 94–97]. Кого з тогочасних правителів мусульманського світу має на увазі Константин VII, повідомляючи про еміра Персії (Хорасану), важко встановити. У середині X ст. значний вплив у Хорасані мали еміри Саманіди, однак вони сповідували сунізм. До шийтів належали Буїди, однак вони, перетворивши Аббасидів на своїх маріонеток, самі не приймали титул халіфа.

Окремо в трактаті згадується про еміра Щасливої Аравії, який вийшов з-під влади емірів Єгипту й проголосив себе халіфом [8, с. 96–97]. Можливо, у цьому разі маються на увазі зейдитські правителі Ємену, які там правили впродовж 901–1962 рр.

У візантійській політичній практиці важливими для Константинополя залишались декілька напрямів. Головним був регіон Малої Азії, де візантійсько-арабському кордоні точилися перманентні воєнні дії. Тут Візантії доводилось мати справу з Багдадським халіфатом, еміратом Тарса, Хамданідами Сирії та Північного Іраку та Іхшидідами Єгипту. Як менш важливі напрями слід відмітити контактну зону в Південній Італії та Сицилії, де важливу роль відігравав халіфат Фатімідів, а також відносини з Критським еміратом та Кордовським халіфатом.

Політичні події в мусульманському світі мали своє відображення і в дипломатії. Матеріали 48-ї глави трактату «Про церемонії» дозволяють робити висновки про масштаб міжнародних зв'язків Константинополя [18, с. 686–692]. Тут згадуються понад 60 міжнародних партнерів імперії, серед яких тільки чотири мусульманські адресати. Однак перелік неповний, тому що в ньому відсутні Крит, Кордова та багато інших мусульманських правителів, про зв'язки яких з імперією відомо з тогочасних джерел.

Зв'язки імперії базувались на принципах системності та ієрархії. Критерієм, що відображає важливість партнера Візантії в міжнародних відносинах, може вважатись вартість печатки, яка супроводжувала послання до нього. Цей критерій надається стосовно 31 актора. Більшість їх можна поділити на три групи, виходячи з вартості печатки в 4,3 та 2 соліда. До першої і найвищої за статусом групи належали халіф Багдада й емір Єгипту. Причому щодо останнього як можливий номінал печатки, також згадується 18 солідів. Фатіміди як еміри Африки отримували лист із печаткою вартістю 2 соліда. Отже, імператорська канцелярія продовжувала сприймати останніх як партнерів нижчих за рангом, порівняно з Багдадськими Аббасидами, хоча Константин VII у праці «Про управління імперією» сприймав ісмаїлітських правителів як халіфів [8, с. 94–95].

У працях Константина VII відсутня розгорнута оцінка статусу правителів мусульман-

ської Іспанії – Кордовських Омейядів. Він вважає їх халіфами [8, с. 94–95], як і Фатімідів, однак у трактаті «Про церемонії» відсутні свідчення про відправлення їм листів. Можливо, це пов'язано з тим, що матеріали стосовно мусульманської Іспанії на час створення імператором трактатів не були повністю зібрані. Так, іспанський розділ із праці «Про управління імперією» містить тільки географічний опис регіону, який базується на античних творах [8, с. 86–91].

Проливають світло на питання статусу кордовських халіфів у відносинах із Константинополем свідчення мусульманських авторів про візантійське посольство до Іспанії в 947 р. Вони описують послання, відправлене халіфу Абд-ар-Рахману III (912–961) імператором Константином VII. У вступній частині візантійська канцелярія титулує адресата як «великого за гідністю, знаменитого, шляхетного за походженням, Абд-ар-Рахмана, амермумна, правителя арабів в Андалусії», визнаючи в такий спосіб його халіфський статус. Золота печатка, яка прикріплювалась до послання, коштувала 4 міскаля, що дорівнювали 4 солідам. Отже, візантійська сторона визнавала кордовського правителя халіфом і за дипломатичним статусом вважала його рівним до багдадського халіфа та еміра Єгипту [4, с. 274].

Зміни в політичному становищі на Близькому Сході знайшли відображення й у практиці прийому мусульманських посольств. Описуючи зустріч посланників від багдадського халіфа, Константин VII позначає, що прибувають вони від еміра, підвладного Аббасидам. Як приклад він наводить прийом посланців еміра Тарса, володіння котрого безпосередньо сусідили з візантійським кордоном [18, с. 682–684]. Цей емірат від IX ст. виступав як база мусульман на шляху візантійського наступу на Сирію і був ліквідований вже за часів правління імператора Никифора II Фоки (963–969). Відсутність посланців безпосередньо від халіфа може пояснюватись тим, що в добу Константина VII Візантія не мала спільного кордону з територіями, що безпосередньо підпорядковувались Багдаду.

Окремої уваги заслуговує свідчення трактату «Про церемонії» стосовно правил прийому посланців від емірів Єгипту, Персії та Хорасану [18, с. 684–686]. Трактат пропонує декілька варіантів прийому посланців залежно від статусу їхніх правителів і тільки один описує повністю. Це ситуація, у якій еміри визнають себе васалами Константинополя. У такому випадку мусульманські еміри позиціонують себе як ті, хто «підпорядковується царству ромеїв та надсилає пакт», а також у ролі «найвірніших рабів ... імперії». Під пактом, який сплачують «імперії ромеїв» (тобто Візантії) розуміється стандартна практика відправлення данини в разі визнання над собою зверхності іншого правителя або за мирною угодою. Так, за Константина VII Багрянородного, пакт сплачував Арабський халіфат Візантії внаслідок укладення угоди про перемир'я в 678 р. [8, с. 74–75; 12, с. 176–177]. У середині X ст. «пактіотами» Києва є племена східних слов'ян [8, с. 44–45]. Формула «раб імперії» («раб василевса») рівнозначна визнанню актором себе в ролі васала («раба») по відношенню до іншої сторони. Так, згідно з Константином VII, близько 810 р. мешканці Венеції, не бажаючи визнавати зверхність фраків, відповідали Піпіну, синові Карла Великого: «Ми бажаємо бути рабами василевса ромеїв, а не твоїми» [8, с. 108–109]. Розповідаючи про залежність правителя Сербії від Константинополя, цей автор вказує, що «архонт Сербії ... порабському підпорядкований василевсу ромеїв і ніколи не був підвладний архонту Булгарії» [8, с. 148–149].

Відомо, що васали отримували від імператора послання-накази (келеуси). У трактаті «Про церемонії» згадуються 38 подібних адресатів, серед яких правителі грузинських, вірменських, південноіталійських та південнослов'янських князівств. Круг цих васальних утворень у певній мірі збігався з «Візантійською Співдружністю», про існування якої писав Д. Оболенський [11].

Однак мусульманські еміри відсутні в цьому переліку візантійських васалів у трактаті «Про церемонії». Ця обставина могла б

вказувати на цілком теоретичний характер свідчення про правила прийому посольств емірів. Появу цього тексту можна вважати не випадковою. Ослаблення Багдадського халіфату Аббасидів могло давати надії візантійцям на підпорядкування близькосхідних правителів Константинополю. Про можливість подібних проектів свідчить факт листування Романа I Лакапіна з Іхшидідами в останній рік його перебування на троні (944). У своєму листі цей імператор пропонував єгипетському емірові дружбу, а також визнання зверхності Константинополя. Наслідком переговорів стало поліпшення двосторонніх зв'язків, однак із залежним статусом емір Єгипту не погодився [4, с. 264–265].

Описуючи правила прийому посланців, Константин VII Багрянородний вказує: ті з них, які прибувають від емірів Єгипту, Персії та Хорасану, можуть відправлятися цими правителями також, якщо вони перебувають як у статусі підпорядкованих халіфу, так і в незалежному. Однак трактат не наводить сам опис прийому посланців у цьому випадку.

Розглядаючи відносини Візантії з мусульманським світом у динаміці, варто відзначити, що умови для візантійського контрнаступу на мусульманські володіння формувались до початку самостійного правління Константина VII. Ще в другій половині IX ст. припиняються мусульманські вторгнення, організовані халіфами Багдада, у візантійські володіння. Дідусь Константина VII, Василій I (867–886), розгромив секту павликіан, яка заснувала своє державне утворення в Малій Азії та діяла в союзі з мусульманами. Також він намагався організувати наступальні операції проти емірів Тарсу. На межі IX–X ст. важкі війни з болгарським царем Симеоном (893–927) відволікли ресурси Константинополя та змусили візантійців перейти до оборони на мусульманських кордонах. Ситуація для Візантії змінюється на краще після смерті Симеона (927) і припинення протистояння з Болгарським царством.

Найбільш важливими для Візантії залишалися відносини з мусульманськими державами на Близькому Сході. У цьому на-

прямку важливі зміни окреслюються в часи правління Романа I Лакапіна (921–945), старшого співправителя Константина VII (912–959). У 924 р. біля о. Лемнос візантійці розбили ескадру Лева Триполіта. З 927 р., коли Роман I Лакапін передає посаду доместика схол Іоанну Куркуасу, розпочинається поступовий наступ візантійських військ на Сході. Значним успіхом цього полководця стало оволодіння Мелітіною (931–934) [12, с. 351–352].

Провідним противником Візантії у цьому регіоні стають Хамданіди – бедуїнська родина, представники якої правили в окремих районах Сирії. Найвідомішим представником родини був Сайф ад-Даула, який виступив достойним супротивником Іоанна Куркуаса на полі бою. У 30-х рр. X ст. Сайф ад-Даула відігравав значну роль в управлінні Масулом, де еміром був його брат Насір ад-Даула, а з 944 р. він самостійно правив в Алеппо.

Єдиного мусульманського фронту на малоазійському кордоні не існувало. Сайф ад-Даула часто вів воєнні дії проти Аббасидів у Месопотамії та проти Іхшидидів у Сирії, що заважало йому у війнах проти Візантії. У 945 р. війна Сайф ад-Даули проти емірів Єгипту закінчилась підписанням миру, за яким він отримав Алеппо, Емесу й Антіохію, а в Іхшидіда залишився Дамаск, за який він сплачував данину Хамданідам [4, с. 264].

Угода 945 р. сприяла зміні політичної ситуації на візантійсько-мусульманському кордоні. Невдовзі емір Тарсу Наср ас-Сумлі визнав зверхність Сайф ад-Даули, який намагався сформувати антивізантійську коаліцію в регіоні. Зона впливу Єгипту відсунулась від візантійських володінь і відтепер його та візантійські інтереси не перетинались. Можливо, зникнення протиріч на наявність спільних ворогів сприяли потеплінню відносин Константинополя з Іхшидідами, що відобразилось і на листуванні між двома дворами, про що ми згадували вище. Цьому зближенню могла сприяти й наявність спільного ворога в Північній Африці – халіфату Фатимідів. Останні, як відомо, намагались розповсюдити свою владу безпосередньо на Єгипет і

загрожували візантійським володінням у Південній Італії.

Протистояння візантійців із Сайф ад-Даулою тривали з перервами протягом усього самостійного правління Константина VII. Імператор змінив керівництво візантійськими контингентами в регіоні на особисто вірних представників родини Фокадів. До 954 р. посаду доместика схол займав Варда Фока [4, с. 296]. Унаслідок поразок від військ Хамданідів його відправили у відставку, але його посада перейшла до його сина Никифора Фоки, який у 963–969 рр. займав візантійський трон. Із Никифором Фокою пов'язують реформи візантійського війська, які сприяли його успіхам у 960-х рр. У цілому, незважаючи на поразки від Сайф ад-Даули, візантійці зберігали стратегічну ініціативу в Малій Азії.

Активізація зв'язків Візантії з Кордовським халіфатом у досліджуваній період пов'язана з бажанням Константинополя досягти нейтралітету мусульманської Іспанії під час дій візантійців проти Криту. На наш погляд, фактором, що сприяв зміцненню двосторонніх зв'язків, можна вважати посилення ісмаїлітського халіфату Фатимідів, який загрожував як Константинополю, так і Кордові.

Основною проблемою відносин Візантії з халіфатом Фатимідів залишалась боротьба за Південну Італію. Ісмаїлітські халіфи контролювали Сицилію, відвойовану у візантійців ще попередниками Фатимідів – сунітськими емірами Тунісу з родини Аглабідів. Візантійці розглядали цей регіон як другорядний за значенням, порівняно з Малою Азією. У 945–950 рр. фатимідські війська були зайняті приборканням повстання на Сицилії, не організовували воєнних акцій проти ромеїв і не вимагали грошових виплат, які стали традицією в попередні десятиліття [4, с. 302–303]. Однак, починаючи з 951 р., за візантійською ініціативою відновлюються воєнні дії, які з перервами тривали все десятиліття, причому мусульмани мали в них значну перевагу. Фактичним наслідком протистояння в регіоні стало збереження статус-кво між візантійцями і Фатимідами.

Отже, відносини Візантії з державами мусульманського світу в середині X ст. проходили етап певної трансформації. Завдяки зміцненню позицій імперії ромеїв на Балканському півострові (мирне врегулювання з Болгарським царством) Константинополь отримував можливості для переходу у військовий та дипломатичний контрнаступ проти мусульман у Малій Азії. Його успіху сприяв розпад сунітської міжнародної системи на чолі з Багдадом. Про розмах діяльності візантійської дипломатії свідчать спроби втягнути окремі мусульманські емірати в орбіту впливу Константинополя. Можливо, саме опір, який чинив Сайф ад-Даула на малоазій-

ському прикордонні, загальмував темпи візантійського наступу в регіоні, однак за часів правління наступних імператорів ромейські війська досягли успіхів на цьому напрямку, оскільки ресурси емірів Алеппо були виснажені попередньою боротьбою.

Успішними можна вважати й кроки візантійської дипломатії, спрямовані на налагодження відносин із Кордовою, які покращили візантійські позиції в Західному Середземномор'ї та сприяли зовнішній ізоляції Критського емірату. Узагалі саме в добу Константина VII Багрянородного було закладено підвалини зовнішніх успіхів Візантії, які ми спостерігаємо за його політичних наступників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ал-Масуди. Золотые копи и россыпи самоцветов [История Аббасидской династии: 749–947 гг.]. – М. : Наталис, 2002. – 800 с. : ил. (Серия «Восточная коллекция»).
2. Али-заде А. А. Хроника мусульманских государств I–VII веков хиджры / А. А. Али-заде. – 2-е, испр. и доп. – М. : Умма, 2007. – 445 с.
3. Бибииков М. В. Историческая литература Византии / М. В. Бибииков. – СПб. : Алетейя, 1998. – 318 с.
4. Васильев А. А. Византия и арабы. Политические отношения Византии и арабов за время Македонской династии / А. А. Васильев. – СПб. : Типография И. Н. Скороходова, 1902. – XII, 320 с.
5. Грюнебаум Г. Е. Классический ислам. Очерк истории (600–1258) / Г. Е. Грюнебаум ; [пер. с англ. И. М. Дижуря ; предисл. В. В. Наумкина]. – М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1988. – 216 с.
6. История Византии / [под ред. З. В. Удальцовой]. – М. : Наука, 1967. – Т. 2. – 472 с.
7. Кеннеди Х. Двор халифов / Хью Кеннеди ; [пер. с англ. Н. Тартаковской]. – М. : АСТ ; М. : Хранитель, 2007. – 412, [4] с : ил.
8. Константин Багрянородный. Об управлении империей / К. Багрянородный. – М. : Наука, 1989. – 496 с.
9. Мец А. Мусульманский Ренессанс / А. Мец. – М. : Наука. Восточная литература, 1973. – 473 с.
10. Мюллер А. История ислама : в 2 томах / А. Мюллер. – М. : ООО «Издательство Астрель», 2006. – Т. 1. – 912 с.
11. Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов / Д. Оболенский. – М. : Янус-К., 1998. – 655с.
12. Острогорский Г. А. История Византийского государства / Г. Острогорский ; [пер. с нем. М. В. Грацианского ; ред. П. В. Кузенков]. – М. : Сибирская благовонница, 2011. – 895, [1] с. илл., карты.
13. Сурдель Д. Цивилизация классического ислама / Д. Сурдель, Ж. Сурдель. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 544 с.
14. Тешке Б. Миф о 1648 годе: класс, геополитика и создание современных международных отношений / Б. Тешке ; [пер. с англ. Д. Кралечкина]. – М. : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 416 с. – (Социальная теория).
15. Успенский Ф. И. История Византийской империи: Период Македонской династии (867–1057) / Ф. И. Успенский ; [сост. Л. В. Литвинова]. – М. : Мысль, 1997. – 527 с.
16. Ходжсон М. История ислама: Исламская цивилизация от рождения до наших дней / Маршалл Ходжсон ; [пер. с англ. А. Н. Гордиенко, И. В. Матвеева, Н. В. Шевченко] ; под науч. ред. Т. К. Ибрагима. – Москва : Эксмо, 2013. – 1018 с.
17. Buzan B. International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations / Barry Buzan, Richard Little. – New-York : Oxford University Press, 2000.
18. Constantine Porfirogenito. De ceremoniis aulae byzantinae libri II / Constantine Porfirogenito. – Bonnae, 1828. – 807 s.

19. The Oxford dictionary of Byzantium. – Oxford : Oxford University press, 1993. – 2232 p.
20. Toynbee A. Constantine Porphyrogenitus and his world / Arnold Toynbee. – London: Oxford University Press, 1973. – 768 p.
21. Whittow M. The making of Byzantium, 600–1025 / M. Whittow. – Berkeley – Los Angeles : University of California Press, 1996. – 477 p.

В. В. Кузовков, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, г. Николаев, Украина

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ВИЗАНТИИ С ГОСУДАРСТВАМИ МУСУЛЬМАНСКОГО МИРА В ЭПОХУ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ПРАВЛЕНИЯ КОНСТАНТИНА VII БАГРЯНОРОДНОГО (945–959)

Статья посвящена отношениям Византии с мусульманским миром в середине X в. Исследование базируется на свидетельствах произведений Константина VII Багрянородного и мусульманских источников. Автор считает, что международные отношения этой эпохи можно рассматривать как систему. Эта система базировалась на определенных принципах и традициях, имела собственную иерархию. Среди принципов системы можно отметить вассалитет, неравный характер связей, стремление к универсальной власти со стороны ряда участников международных отношений. На этих принципах базировались отношения Византии с государствами мусульманского мира.

Ключевые слова: *международные отношения; Аббасиды; халифат; Ихшидиды; эмират Хамданидов; Книга церемоний.*

V. V. Kuzovkov, Mykolaiv National University named after V. A. Sukhomlinsky, Mykolaiv, Ukraine

POLITICAL RELATIONS OF BYZANTIUM WITH THE STATES OF THE MUSLIM WORLD IN THE PERIOD OF THE INDEPENDENT CONSTANTINE VII PORPHYROGENITUS' (945–959) RULE

The article is devoted to the relations of Byzantium with the Muslim world in the middle of the Xth century. The research is based on the testimonies in the works of Constantine VII Porphyrogenitus and Muslim sources. The author believes that the international relations of this era can be considered as a system. This system was based on certain principles and traditions, had its own hierarchy. Among the principles of the system should be noted vassalage, the uneven nature of the links, the desire for universal power from the number of members of international relations. The relations of Byzantium with the States of the Muslim world were based on those principles.

Keywords: *International Relations; Abbasids; caliphate; Ikshidid; Hamdanid's emirate; Book of Ceremonies.*

© Кузовков В. В., 2015

Дата надходження статті до редколегії 27.08.2015

Рецензенти: *д-р іст. наук, професор Тригуб О. П.;
д-р іст. наук, професор Тригуб П. М.*